

ВІДГУК
офіційного опонента Вербицької Поліни Василівни, доктора педагогічних наук, професора на дисертацію
Петриківа Володимира Івановича
«Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 - 1991 рр.)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Зростання наукового інтересу до питань змісту історичної освіти зумовлено сучасними суспільно-політичними змінами та трансформаціями в Україні. Надзвичайно гостро проблема громадянської відповідальності, позитивної ідентичності постає перед Україною, що перебуває в просторі суперечливих суспільних та соціокультурних тенденцій та викликів.

Історична освіта сприяє засвоєнню досвіду минулого та його уроків у проєкції на розв'язання сучасних суспільних проблем. Формування колективної історичної пам'яті, створення у сприйнятті молодого покоління цілісного образу історичного минулого національної спільноти, з якою воно себе ідентифікує, є важливою функцією історичної дидактики.

Сучасне постмодерністське розуміння історичних явищ і феноменів пов'язане із нелінійним сприйняттям минулого, багатоманітністю векторів розвитку, свідченням існування поліваріантного мислення. Втілені в минулому смисли сприяють формуванню важливих культурних цінностей, історичної пам'яті, суспільному діалогу та інтеграції.

Проблема актуалізації потенціалу навчання історії у вищому навчальному закладі розглядається у контексті пошуку ефективного інструментарію для забезпечення миру, запобігання конфліктам, примирення і порозуміння в українському суспільстві. Зasadничим є спільне розуміння загальнолюдських цінностей, дотримання прав людини, сприяння поваги культурної різноманітності.

Сучасні підходи до історичної дидактики стали предметом наукового пошуку у працях українських науковців – К. Баханова, С. Ганаби, Л. ашкільняка, Г. Касьянова, В. Мисана, М. Мудрого, О. Удода, Н. Яковенко

та ін. Водночас суспільна актуальність проблеми і вимоги педагогічної практики зумовлюють подальший науковий та практичний розвиток цієї проблематики. З огляду на це актуальність теми дослідження Петриківа Володимира Івановича «Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991 рр.)», що визначається соціокультурними й педагогічними потребами сучасного розвитку, не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та методики початкової освіти «Динаміка комплексної теоретичної і практичної підготовки вчителя початкових класів відповідно до професіограми і перманентної модернізації початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0116U003881) та кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (державний реєстраційний номер 0113U001233), протокол №16 від 26.11.2013 р.

Достатня обґрунтованість і логіка викладу матеріалів дисертації сприяє висвітленню задуму й методологічних здобутків автора. Назва розділів та підрозділів відображає зміст дисертаційного дослідження. У дисертації чітко визначено науково-методичний апарат: мету, об'єкт, предмет дослідження, що сприяло доцільній постановці його завдань. У відповідності до мети використано адекватний комплекс сучасних теоретичних і емпіричних методів дослідження.

Логічна структура дисертаційної роботи дала змогу здобувачеві послідовно розв'язати сформульовані наукові завдання, що базувалося на принципах науковості, об'єктивності, доказовості.

Результати рецензованого дисертаційного дослідження свідчать, що розв'язання першого завдання дало змогу Володимирі Петриківу з'ясувати стан розробленості наукової проблеми в історичній науці. Автор ретельно охарактеризував історіографію проблеми, визначив її групи (радянська, сучасна українська, діаспорна), а також проаналізував вплив суспільно-політичних умов на її розвиток й об'єктивність.

Слід відзначити широку джерельну базу дисертації, що складають матеріали архівів України про роботу університетів, інформація обкомів КП(б)У про перебудову кафедр суспільних наук, стан викладання історії України в університетах, звіти про роботу кафедр історії, накази Міністерства вищої освіти, директивні вказівки з питань методичної роботи, листування з ЦК КП України, Радою Міністрів УРСР з питань поліпшення навчально-виховної роботи у вишах УРСР тощо; опубліковані законодавчі та урядові акти і документи; комплекс навчально-методичної літератури з історії (навчальні програми, підручники, посібники, хрестоматії тощо); періодичні видання другої половини ХХ ст.

Грунтовний аналіз й узагальнення наукових праць дало змогу Володимиру Петриківу детально охарактеризувати зміст ключових понять дослідження: «освіта», «зміст освіти», «зміст вищої освіти», «навчальний план», «навчальна програма», «навчальний предмет» та ін. Водночас вважаємо за доцільне зазначити, що термін «вища історична освіта» не віднайшов належного розгляду в тексті дисертації.

Результати теоретичного аналізу проблеми змісту історичної освіти у вищих навчальних закладах у науковій літературі, проведеного здобувачем, засвідчили необхідність цілеспрямованого наукового пошуку та розроблення у рамках другого завдання дослідження періодизації розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні. Автор виділив і охарактеризував чотири періоди розвитку змісту історичної освіти у вищих навчальних закладах:

- «сталінська» візія історії у змісті вищої історичної освіти (1945 – 1956 рр.);
- поміркована сцієнтизація змісту історичної освіти у ВНЗ України (1956 – 1967 рр.);
- впровадження консервативно-ідеологічних тенденцій до змістових компонентів вищої історичної освіти (1967 – 1987 рр.);
- відновлення наукових та національних орієнтирів змісту історичної освіти у вишах (1987 – 1991 рр.)

На основі аналізу феномену змісту історичної освіти в досліджуваний період, визначення концептуальних підходів до його організації у педагогічному процесі ВНЗ у ході виконання третього завдання автором висвітлено суспільно-політичні процеси в СРСР, що впливали на розвиток історичної освіти у вищих навчальних закладах. Розкрито процес трансформації змісту історичної освіти й обґрунтовано пріоритет ідеологічного наповнення історичних дисциплін, що виявлялося у приведенні навчальних програм у відповідність до постанов ЦК КП(б)У, утвердженні російськоцентричної концепції української історії; здійсненні тотального контролю партійних органів тощо.

Автором слушно виявлено, що перегляд навчальних планів та програм з історії у відповідності до відзначення ювілейних дат став важливим чинником, що визначав зміст освіти у другій половині 1950-х – початку 1990-х рр.

У теоретичному осмисленні змісту історичної освіти автор акцентує увагу на взаємозумовленість і динаміку взаємодії ідеологічного й наукового контекстів у просторі трансформації історичного змісту у вищих навчальних закладах. До позитивних аспектів роботи відносимо авторське обґрунтування характерних рис змісту вищої історичної освіти у Радянській Україні (1945 – 1991 рр.), а саме: вплив комуністичної ідеології, формаційний і класовий підхід до викладання; «стерилізація» і міфологізація історії, акцентування на політичній та економічній складовій, русифікація, спрямованість історичного змісту на виховання радянського патріотизму.

Проведений автором дисертації аналіз досліджуваного феномену в кінці 80-х – початку 1990-х рр. дав змогу встановити позитивний вплив політичних змін періоду перебудови на розвиток змісту історичної освіти, що виявилось у звільненні його від надмірної політизації й ідеологізації, відновленні інтересу до національної історії, виникненні потреби вироблення нових принципів історичної освіти й створення нового покоління підручників.

Безумовно заслугою автора є розгляд розвитку історичної освіти на прикладі навчальних закладів із різних регіонів України – Одеси, Кіровограда,

Києва, Криму, Чернівців, Львова, Дрогобича та ін., демонструючи загальний характер процесів, що відбувалися у тогочасній історичній освіті.

Аналіз дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати про теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи Володимира Івановича Петриківа. Найсуттєвіші наукові результати дисертаційного дослідження виявляються у науковому обґрунтуванні періодизації розвитку змісту вищої історичної освіти у хронологічних межах дослідження; цілісному аналізі розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні у 1945 – 1991 рр., дослідженні рівня опрацювання цієї проблеми в історіографії і введенні до наукового обігу значної кількості архівних матеріалів; висвітленні впливу змісту вищої історичної освіти на виховання студентської молоді тощо.

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, застосуванням комплексу методів, адекватних його предмету, меті і завданням. Результати дослідження повною мірою представлені у 11 публікаціях (з них 9 одноосібних), у тому числі: 5 статтях у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК України, 1 зарубіжній публікації, 5 – у збірниках матеріалів конференцій.

Не викликає сумнівів практичне значення отриманих результатів, адже його матеріали, узагальнення й висновки можуть бути використані у процесі розроблення навчальних планів, програм, підручників з історії педагогіки й історії; при підготовці лекційних курсів та спецкурсів, які розглядають цю проблему для студентів вищих навчальних закладів й у системі післядипломної освіти педагогічних працівників.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію, вважаємо за потрібне висловити *зауваження та побажання*:

1. У практичному значенні дослідження зазначено, що його висновки й узагальнення принесуть користь у процесі подальшого реформування національної системи вищої історичної освіти, її демократизації і гуманізації. Проте цей намір не отримав належного втілення у тексті дисертації. Доцільно

було конкретизувати радянський спадок у проекції на сучасні проблеми, пошуку адекватного інструментарію його подолання й визначення орієнтирів на подальший розвиток.

2. Аналіз змісту історичної освіти автором здійснено на засадах позитивізму, протиставленні ідеологічної й етноцентричної візії історичного процесу, що характерно для переважної більшості ранніх наукових досліджень незалежної України. Натомість сучасні проблеми формують потреби історіографічного аналізу відповідно до постмодерністських наукових пошуків, що передбачають багатоманітність векторів розвитку, нелінійне сприйняття минулого, багатоперспективність, діалогічність тощо. Відповідно сучасні наукові праці з історичної дидактики могли б збагатити джерельну базу дисертації.

3. Історична освіта базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію визначають спрямування виховних зусиль у процесі становлення особистості. Відповідно до цього визначаються результати реалізації її змісту.

Предметом дисертаційного дослідження є процес розвитку змісту історичної освіти. Цікавим об'єктом аналізу міг би стати зміст історичної освіти у проекції впливу на особистість, процес і результати навчання. У цьому контексті важливим було прослідкувати процес впливу змісту на формування історичної свідомості студентів, формування їх емоційної культури, цінностей, мотивів й установок. У роботі побіжно згадані студенти Чернівецького ун-ту і репресії.

4. Теоретичний аналіз проблеми, що має на меті виявлення і характеристику досліджуваного феномена в певний період часу, доцільно проводити на основі визначення критеріїв, що відображають розвиток виявів і використовуються як індикатори стану історичної освіти. Відповідно розроблення критеріального апарату чітко б структурувало результати наукового пошуку.

5. Детально характеризуючи розвиток вищої історичної освіти в УРСР, автор недостатньо уваги у п.3.3 присвятив якісним пошукам у змісті історичної освіти перехідного етапу від тоталітаризму до незалежної України (1987 – 1991 рр.), надзвичайно багатогранному й недостатньо досліджуваному в українській історіографії феномену

6. Окрему групу історіографії дисертації складають праці, присвячені історії певних вищих навчальних закладів. Водночас широка географія дослідження приводить до певного схематизму, декларативності. У цьому контексті доцільно було присвятити один із підрозділів дисертації конкретному навчальному закладу, зокрема Дрогобицькому педагогічному інституту. Предметом такого аналізу могли бути не лише програми, плани, підручники, але й спогади, свідчення й особисті справи суб'єктів навчального процесу.

7. Текст дисертації дещо перенасичений назвами розділів і підрозділів навчальних програм курсів історії, що займають подекуди кілька сторінок (програма курсу Нової історії на с.92-94; програма історії середніх віків на с.139-40, програма нової історії на с.154-155, підручника історії СРСР 158-159). Натомість доречно було сконцентрувати свою увагу на аналізі їх змісту, а додаткову інформацію винести у додатки.

Зазначені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи і не ставлять під сумнів її теоретичне і практичне значення. Є всі підстави стверджувати, що кандидатська дисертація Петрикiва Володимира Iвановича – цілісна і завершена наукова праця, в якій отримано науково обґрунтовані результати, що дають змогу вирішити актуальну педагогічну проблему розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні у 1945 – 1991 рр.).

Таким чином, дисертаційна робота «Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991 рр.)» за актуальністю, обсягом і оформленням, повнотою викладу її основних результатів у публікаціях відповідає вимогам

«Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор Петриків Володимир Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:
д.пед.н., проф.

Вербицька П.В.

підпис д.пед.н., проф. Вербицької П.В.
засвідчує Вчений секретар
НУ „Львівська політехніка”
к.т.н., доц.

Брилинський Р.Б.